
MUSZORGSZKIJ: BORISZ GODUNOV

Borisz Godunov, vagy I. Borisz (oroszul: Борис I Годунов, teljes nevén Borisz Fjodorovics Godunov Борис Фёдорович Годунов; Kosztroma, 1552 – Moszkva, 1605. április 13./23.), 1598-tól Oroszország cárja.

A Muszorgszkij-opera nyersfordítású szövege a második szerzői változat szerint
(A dőlt betűs részek a Puskin-dráma Honti Rezső-féle fordításából származnak)

<https://www.youtube.com/watch?v=EzNI7PEEErM>

Személyek:

Borisz Godunov, orosz cár

Fjodor, a fia

Kszenyija, a lánya

Kszenyija dajkája

Vaszilij Sujszkij herceg

Andrej Scselkalov, a Duma titkára

Pimen, krónikaíró szerzetes

Grigorij Otrepjev, szerzetes, **ál-Dmitrij**, a trónkövetelő /**Bitorló**/

Marina Mnisek, a szandorimi vajda lánya

Varlaam, szökött szerzetes

Miszail, szökött szerzetes

Hangfekvés

basszus vagy
bariton

mezzoszoprán

szoprán

alt

tenor

bariton

basszus

tenor

szoprán

basszus

tenor

Rangoni , jezsuita	basszbariton
Gazdaasszony	mezzoszoprán
A falu bolondja	tenor
Poroszló	basszus
A határórség tisztje	basszus
Egy udvari bojár	tenor
Hrucsov , bojár	tenor
Lewicki , jezsuita	basszus
Czernihowski , jezsuita	bariton
Mityuha , paraszt	basszus
Első parasztasszony	mezzoszoprán
Második parasztasszony	szoprán
Egy paraszt	tenor
Bojárok, lengyel nemesek, órség, gyerekek, leányok, férfiak, urak, nép, zarándokok	kórus

Történik: 1598-1605

Prológus

I.

(Moszkva külvárosa, a Novogyevicsij kolostor bástyafallal kerített udvara. Az udvaron rendetlenül tolongó, láthatóan kedvetlen tömeg kisebb-nagyobb csoportjai. A színen bojárok (főurak) vonulnak keresztül, élükön Vaszilij Ivanovics Sujszkij herceggel. Mikor bemennek a kolostorkapun, a nép megélenkül – próbálnak belesni az urak után, sugdolóznak. Megjelenik a Poroszló. Mikor a nép meglátja, hamar összerendeződik.)

POROSZLÓ (botot lóbálva közeledik):

No, mit álltok, mint a bálványok?

Térdre! Gyorsan!

Nyomás! Ördögfajzatok!

NÉP (lomhán térdre ereszkedik, a kolostorkapu felé fordul):

Kire hagysz minket, atyánk, táplálónk?

Mind a te árváid vagyunk,

Keserves könnyek közt kérlelünk:

Kegyelmezz! Kegyelmezz! Urunk, atyánk, táplálónk...

(a poroszló közben odébb megy)

NÉHÁNY FÉRFI: Mityuha! Hé, Mityuha! Minek is vonyítunk mi?

MITYUHA: Mit tudom én!

MÁSIK CSOPORT: Cárt akarunk állítani Oroszországnak!

NÉHÁNY ASSZONY: Jaj, de berekedtem!
Szomszédasszonyom, galambom, nincs egy kis vized?

MÁS ASSZONYOK: Nézd a kényes úrhölgyet!
Úgy kell neked, minek ordítottál annyira? Hoztál volna magadnak!

NÉHÁNY FÉRFI:
Ne vartyogjatok, asszonyok!

ASSZONYOK:
Hát, ez meg miféle parancsnok?
Fölcsaptál poroszlónak?

MITYUHA: Ne háborogjatok, boszorkák!
Asszonyok: Te csirkefogó!
Ördögfatty!
Tisztátalan pogány!
Szégyentelen!

(Az asszonyok egy része sértődötten fölkel, menni készül, a férfiak kacagnak rajtuk. Közben a kapuban ismét feltűnik a poroszló. A tömeg, mihelyt meglátja, ismét térdre ereszkedik)

POROSZLÓ: Mi ez?
Miért hagytátok abba?
Tán a gigátokat sajnáljátok?
Most adok nektek!
Rég nem sétált a korbács a hátatokon!
Majd megtanuljátok... Gyorsan!

NÉP (csoportonként):
Ne haragudj, Mikityics,
Ne haragudj, kedves!
Pihentünk egy kissé,
Megint kiabálunk!
Levegőt venni sem hagy az átkozott!

POROSZLÓ: Rajta!
Csak a gigát ne sajnáld!

NÉP (teli torokból, szinte vonyítva):
Kire hagysz minket, atyánk... (stb.)

(A poroszló közben meg-megfenyegeti őket, majd, mikor Scselkalov deák feltűnik a kolostorkapuban, csöndet parancsol.)

POROSZLÓ: Csöndet!

Álljatok föl!

A bojár-tanács deákja szól hozzátok.

SCSELKALOV: Igazhitűek!

Hajthatatlan a nagyúr!

Hiába hívja őt komor szóval

A bojár-tanács és a pátriárka,

Hallani sem akar a cári trónról.

Végzetlen bánat ül Oroszországon!

A föld is jajgat a jogtalanságtól.

Boruljatok le az erős Isten előtt,

Hogy küldjön vigaszt Oroszországnak,

És ragyogja be mennyei fényvel

Borisz megfáradt lelkét!

(Elvonul, a nép tanácstalanul áll. Majd ének hallatszik. A vöröses, alkonyi fényben vak zarándokok csapata vonul a színre, kislejük vezetésével.)

Nép (suttogva): Isten emberei!

VAK ZARÁNDOKOK:

Dicsőség néked,

Alkotónk, a földön és

Erőidnek a mennyben!

Így szólott az Úr angyala:

Távozzatok, zord fellegek,

Oroszország egéről!

Menjetek, pusztítsátok el a

Gonosz tizenkét szárnyú és

Ormányú sárkányt,

Az orosz zűrzavar

És viszály sárkányát,

Hirdessétek az

Igazhitűeknek megmenekülésüket!

(Szentképeket, mécseseket osztogatnak a népnek.)

Öltözzetek fehérbe, emeljétek föl az

Istenanya képmásait, a Doni és a

Vlagyimiri Istenanyával vonuljatok a cár elé.
Zengjétek Isten és a szent
Mennyei erők dicsőségét!
Dicsőség néked,
Alkotónk, mennyei Atyánk!

(Bevonulnak a kolostorkapun. A nép bámul utánuk, vagy a kapott ajándékokat nézegeti.)

Néhány férfi (Mityuhának):
Hallottad, mit mondtak Isten emberei?

MITYUHA: Hallottam.
A Donival és a Vlagyimirivel...
(emlékezetét erőlteti, a többiek nógatják)
Vonuljatok... A Donival vonuljatok...

NÉHÁNY FÉRFI: Kevés vagy, bátyó!

MÁSIK CSOPORT: Öltözzetek fehérbe,
És a Doni és a Vlagyimiri
Istenanyával vonuljatok a cár elé.

MÁS CSOPORTOK:
A cár elé?
Milyen cár elé?
Hát a Borisz elé...

(Közben visszatér a poroszló.)

POROSZLÓ: Hé, ti birkanyáj!
Tán süketek vagytok?
A bojárok ezt parancsolják:
Holnap legyetek a Kremlben,
Ott várjátok az utasításokat.
Világos?

NÉP: (különböző csoportok, szétszéledőben)
No, nézd! Nem hiába csődítettek ide!
Mit nekünk?
Ha vonyítani kell, majd vonyítunk a Kremlben is.
Osztán miért ne vonyítsunk?
No, akkor menjünk, gyerekek...

II.

(Tér a moszkvai Kremlben. Középen a cári palota tornáca, jobbra, az Uszpenszkij és az Arhangelszkij székesegyházak között a térdeplő tömeg. Ünnepestes harangzúgás. A színen és bojárok, gyermekeik, és katonák vonulnak az Uszpenszkij székesegyházhoz.)

SUJSZKIJ: (a menetben a koronát vitte, most a néphez fordul)

Éljen Borisz Fjodorovics cár!

NÉP: Éljen egészségben, cár atyánk!

SUJSZKIJ: Magasztaljátok!

NÉP: Amilyen dicső a szép nap az égen,

Olyan dicső legyen

Borisz cár Oroszországban!

(A tömeget poroszlók igazgatják.)

Éljen egészségben, cár atyánk!

Örvendezz, nép!

Örvendezz és vigadj, igazhitű nép!

Dicsérjük Borisz cárt! Éljen!

(Az eddigieket ismétlik, éljeneznek.)

BORISZ (megjelenik az Uszpenszkij székesegyház kapujában):

Komor a lelkem!

Valami baljós előérzet szorongatja szívemet.

Szent férfiú, fejedelematyám!

*Nézz hű szolgálid könnyeire az égből,
És küldd áldásodat hatalmamhoz,
Hogy kormányozzam dicsőséggel népem,
S lehessek, mint te, jámbor és igaz...
Most gyertek, hódoljunk a szunnyadó
Orosz uralkodók sírjainál,
Aztán hívjuk meg egész népiünket torra,
A főnemestől a vak koldusig:
Mind szabadon jöhet,
Mind drága vendég!*

(A tömeg kavarog, általános ujjongás.)

Első felvonás

I.

(Cella a Szent Csoda kolostorban. Éj van. Pimen, az öreg krónikás barát lámpafénynél ír, fiatal társa, Grigorij a cella homály borította részében alszik.)

PIMEN: *Egy történetet még, az utolsót,
S évkönyvem készen áll.
A tartozás, amit bűnösre, rám,
Isten szabott ki, leróva ím.
Tanúul annyi éven
Nem állított hasztalanul az Úr,
És avatott a könyv művészetébe;
Egykor egy munkakedvelő barát
Rálel majd buzgó, s névtelen művemre,
Kigyújtja, mint én, mécsesét,
S lefújva a századok porát a pergamenről,
Lemásolja igaz történetem,
Hogy az igazhitűek maradéki
Megismerjék földjük egykori sorsát.
Öregségemre én így újra élek;
Az, ami elmúlt, elvonul előttem –
Eseményektől terhesen szállt hajdan,
Hullámot hányva, mint az óceán!
Ma szótlanok, s nyugodtak a napok...
De közel a reggel, mécssem leég,
Csak egy történetet még, az utolsót...*

BARÁTOK: (a színpalak mögött)

Erős, igaz Isten, hallgasd meg rabjaidat,
Akik hozzád fohászkodnak!
Távoztasd el gyermekeidtól
A ravasz kísértő lelkét,
Mely ellentmond Neked!

GRIGORIJ: (felriad álmából) Megint az álom!

Ugyanaz harmadszor!
Nem hagy el az átkozott!
Az agg még mindig ott ül
*A mécs előtt és ír – elszenderedve
Nem hunyta le egész éjjel szemét.
Hogy kedvelem nyugodt vonásait,
Midőn lelkét a múltba elmerítve,
Évkönyvét vezeti...*

PIMEN: *Ébren vagy, testvér?*

GRIGORIJ: *Áldj meg, tiszteletreméltó atyám!*

PIMEN: Áldjon meg téged az Úr
Most, és mindenkor, és örökkön örökké!

BARÁTOK: Én Istenem, én Istenem,
Miért hagytál el engem?

GRIGORIJ: *Te írtál csak,
S álomba nem merültél,
De pokoli lázkép kavarta föl az én nyugalmam,
Az ördög gyötört.
Álmomban lépcső vitt fel, meredek,
Egy nagy toronyba engem; s a magasból
Ott láttam Moszkvát, mint egy hangyabolyt;
Alant a téren forrt-nyüzsgött a nép,
És kikacagva, énrám mutatott.
Engem meg szégyen s rémület fogott el,
S fejjel lefelé bukva, fölriadtam...*

PIMEN: *Játszik az ifjú vér,
Böjttel, s imával csillapítsd magad,
S majd álmaid is könnyű
Látomással lesznek teli.
Én mindezeideig, ha kényszerű szendertől elnyomottan,*

*Hosszú imával nem megyek az éjnek,
Vén álmom nem szelíd, s nem büntelen.
Hol lármás lakomák kísértenek,
Hol harci tábor, vagy csatározás –
Az ifjú évek balga kedvtelése.*

*GRIGORIJ: Mily vígan élted te az ifjúságod!
Kazany bástyái alatt hadakoztál,
Litván hadat vertél ki Sujszkijjal,
Iván udvarát láttad, s fényűzését!*

*PIMEN: Ne panaszkod, hogy a bűnös
Világot korán otthagytad,
És kevés kísértést küld rád a Magasságos.
Higgy nekem: csak messziről bilincsel le a hír,
Pompa, s az asszonyok álnok szerelme.
Gondolj, fiam, a nagy uralkodókra, ki van fölöttük?
Isten egyedül... Ki támad rájuk? Senki. S mégis?
Gyakran nehéz nekik az aranykorona, úgy,
Hogy csuhára örömet cserélték,
A szent falak közt pihentetve lelkük...
Itt, e cellában (Kirill, a nagy szenvedő, az igaz férfiú élt akkor benne)
Itt láttam én a cárt.
Túnődve ült a Rettegett közöttünk.
És csendesesen fűzte velünk a szót.
Kemény tekintetében a bűnbánatnak
könnye csillant, s sírt.
És fia, Fjodor?
A cári palota imádságos cellává változott át...
Alázatát az Isten megszerette,
Alatta Oroszország zavartalan jólétben élt.
Végóráján pedig csoda történt, milyen nem volt soha:
Amikor ő lenni megszűnt,
Szent jó illat töltötte be az egész palotát,
S orcája, mint a nap, úgy felsugárzott.
Ilyen cárunk nem lesz nekünk soha.
Kihívta bűnünk most Isten haragját –
Uralkodóvá önmagunk fölé
Cárgyilkost emeltünk!*

*GRIGORIJ: Már rég akartalak, tisztelt atyám,
Gyimitrij cárevics halála felől kérdeni;
Te akkor, mondják, Uglicsban voltál.*

PIMEN: *Az az emlék!*

Gonosztett, vérbűn látására vitt az Isten.

Valami kihallgatásra küldtek a távoli Uglicsba akkor.

Éjjel érkeztem.

Reggel, mise-tájt kondítást hallok,

Félrevert harangot, kiáltást, zajt.

A cárnő udvarába rohan mindenki.

Oda sietek én is.

Nézem: a cárevics leszúrva fekszik,

Az anyja önkívületben fölötte.

Kétségbeesve ott zokog a dajka,

S a nép felbőszülten vonszolja ki az árulót,

Istentelen cselédlányt.

Jajszó! Sikolyok!

Egyszer csak vad haragtól sápadozva a

Júdás Bityagovszkij tűnt fel.

„Itt van, itt van a gyilkos!” – zúg a közkiáltás!

A nép a három menekülő tettes után ered;

Megfogja az elbújt gonosztevőket,

S a meleg gyermektest elé viszi.

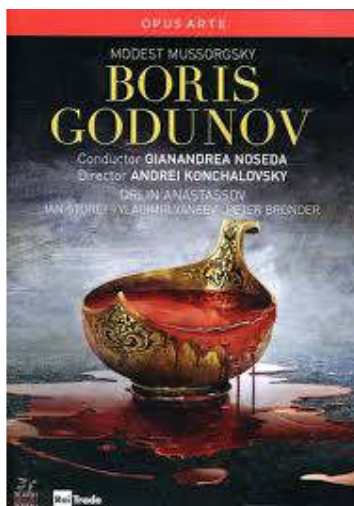
S csoda: a holttest íme megremeg.

„Valljátok meg!” - üvölt rájuk a nép.

S a gonoszok, a bárd alatt, borzadva vallanak –

És megnevezik Boriszt.

GRIGORIJ: *A megölt cárevics milyen korú volt?*

PIMEN: *Hét éves. Várj csak!*

Azóta tíz év telt el... De nem!

Várj csak - már tizenkettő!
Egykorú lenne véled, s uralkodna!
De Isten mást ítelt.
Borisz égbekiáltó gaztettével
Zárom le évkönyvem.
Grigorij testvér! Írástudással fényesítéd elméd,
Folytasd a munkám, néked adom át.
Írd le, nem okoskodva álnokul,
Minek az életben tanúja vagy,
Békét és háborút, uralkodók igaztevését,
Vértanúk csodáit, a jóslatokat égi jeleket...
Nekem pedig – ideje megpihennem...

(Távoli harangkondulások.)

Harangoznak a reggeli imára,
Áldd meg, Uram, hűségesek rabjaid!
Add a mankóm, Grigorij!

BARÁTOK: Irgalmazz, Istenünk,
Irgalmazz, minden áldás kútfeje,
Mindenható Atyánk,
Örök, igaz Istenünk, irgalmazz!

(Pimen lassan kimegy, Grigorij az ajtóig kíséri.)

GRIGORIJ: Borisz, Borisz!
Minden remeg előtted!
Emlékeztetni sem mer senki téged
A szerencsétlen gyermek végzetére.
S közben sötét cellában a barát
Vádiratot ír, szörnyűt, ellened.
Nem is kerülöd el világi bírád,
Ahogy Isten bíraskodását sem.

(Kimegy.)

II.

(Kocsma a litván határon. A színen a gazdasszony ül, öreg lélekmelegítőt foltoz)

GAZDASSZONY: Megfogtam egy szürke gácsért,

Jaj, szürke gácsér, kedveském.
Leültetlek téged, szürke gácsér,
A tiszta patakhoz,
A rekettyebokor alá.
Röppenj föl, szürke gácsér, keringj,
Szállj le hozzám, szegényhez!
Szeretni foglak, dédelgetni,
Mint kedves társat, kedves gácsérkát.
Ülj ide mellém, jó közel, ölelj meg,
Kedveském, adj egy csókot.

(Kintről zaj hallatszik.)

Járókelők, drága vendégek!
Mégsem ide jöttek...
Csókolj engem, de forróbban,
Ó, én gácsérkám, kedvesem,
Szórakoztass el engem, szabad özvegyecskét...

(Az utolsó szavak közben kintről vándor szerzetesek éneke hangzik.)

VARLAAM ÉS MISZAIL:

Keresztény népek,
Az Úr jámbor szolgái
Gyűjtenek adományt templomépítésre,
Ha egy garast adsz, százszorosát termi.

GAZDASSZONY: Jaj, Uram!

Jámbor barátok!
Bolond, vén bűnös vagyok!
Csakugyan, barátok!

(Belép Varlaam és Miszail, mögöttük paraszti gúnyában Grigorij)

VARLAAM: Asszony, békesség légyen házadnak!

GAZDAASSZONY:

Mivel lássalak el benneteket,
jámbor öregek?

MISZAIL: Azzal, amit az Úr küldött, gazdaasszonykám.

VARLAAM: (Félrelöki Miszailt) Nincs-e borod?

GAZDAASSZONY: Hogy ne volna atyáim?
Mindjárt kihozom!

VARLAAM: (Grigorijhoz lép)
Hát, te meg min merengsz?
Itt a litván határ, amit annyira kerestél!

GRIGORIJ: Míg Litvániába nem érek,
Nem lehet nyugtom!

VARLAAM: Minek neked az a Litvánia?
Nézd, itt vagyunk mi:
Miszail atya, meg én, vén bűnös.
Megléptünk a kolostorunkból,
És rá se rántunk semmire.
Egykutya – Litvánia, vagy Oroszország:
Mindegy nekünk, csak bor legyen!
Lám, már itt is van!

GAZDAASSZONY: Itt van, atyácskáim,
váljék egészségetekre.

VARLAAM, MISZAIL: Köszönjük, gazdasszony,
Az Úr is megáld érte!

(Mind isznak, kivéve Grigorijt).

VARLAAM: Halljátok,
Mint volt Kazany városában,
A rettegett cár vigadott, lakomázott.
Verte a tatárokat irgalmatlanul,
Hogy ne garázdálkodhassanak Oroszországban!
A cár Kazany alá érkezett,
Sáncokat ásatott,
Elvezettette a Kazanka folyót,
A tatárok, a gonoszok,
Csak járkálnak a városban,
A cásra nem is hederítenek.
Elbúsult a rettegett cár,
Fejét jobb vállára hajtotta.
Összehívta a pattantyúsokat.
Meggyulladt a gyertya,

Az ifjú pattantyús egy hordóhoz vitte,
Pörögni kezdett a lőporos hordó,
Elgurult a sáncban és nagyot dörrent!
Ordítani kezdtek a tatárok,
Vonyítottak fájdalmasan,
Elhullott belőlük rengeteg:
Negyvenezer, és még háromezer.
Így volt, így esett Kazany városában!

(Tovább isznak.)

VARLAAM: (Grigorijhoz) Hát,
Te miért nem húzogatsz velünk a kupát?

GRIGORIJ: *Mert nincs kedvem.*

MISZAIL: *A szabad ember ura a tettének.*

VARLAM: *A részeg ember
Meg a mennyországnak, Miszail atya!
Igyunk a kocsmárosnéra!
Hanem, cimborám,
Ha én egyszer iszom,
Nem kedvelem a józanokat!
Más dolog az elázás,
S más a fennhéjázás;
Ha úgy akarsz élni, mint mink,
Legyen szerencsénk, ha nem,
Szedd az irhád, lódulj utadra!*

GRIGORIJ: *Kortyolj, s csak magadra gondolj, Varlaam atya!*

VARLAAM: *Hogyhogy magamra?*

(Már teljesen részeg, félálomban, dűnnyögve éneklé csaknem értelmetlen dalocskáját az ittasan szekerező, közben a sárba boruló parasztról. Grigorij ezalatt annál éberebb.)

GRIGORIJ: *Gazdasszony! Merre visz ez az út?*

GAZDAASSZONY: *Litvániába, táplálóm.*

GRIGORIJ: *És messze van ide Litvánia?*

GAZDAASSZONY: *Nem messze,
Ha nem lennének a strázsák,
Estére oda lehetne érni.*

GRIGORIJ: *Hogyan? Strázsák?*

GAZDAASSZONY: *Megszökött valaki Moszkvából,
S parancs jött: mindenkit
Meg kell állítani és megvizsgálni.*

GRIGORIJ: *Na, tessék, ez hiányzott!*
(Szó szerint: „Nesze neked, bátyó, Szent György nap!”)
De kit keresnek?

GAZDAASSZONY: *Az Úristen tudja,
Valami tolvaj, vagy haramia,
De most nincs átjárás
Az átkozott határőrök miatt.
És kit fognak meg?
Egy kopasz ördögöt se!
Tán csak az országúton lehet járni?
Indulj el, fordulj balra az ösvényen,
Menj el a Csekanszkij kápolnáig,
Ami pataknál van,
Onnan Hlopinónak,
Majd Zajcevónak,
Onnan már
Bármelyik fiúcska elvezet Litvániáig.
Ezekből a határőrökből csak annyi a haszon,
Hogy szorongatják az utasnépet,
S kifosztanak benniünket, szegényeket...*

(Varlaam dalocskájában odáig jut, hogy az elázott paraszt hazaszekerezett, és kopogtat – ekkor csakugyan dörömbölés hallatszik.)

*Mi az már megint?
Ők azok, az átkozottak!
Őrjáratban jönnek.*

HATÁRŐR: (társával együtt belép, végigméri a bent levőket)
Hát ti mifélék vagytok?

VARLAAM, MISZAIL: (felocsúdva)
Isten szolgái,

*Jámbor vén barátok,
Falvakat járunk,
Alamizsnát gyűjtögetünk.*

HATÁRŐR: (Grigorijhoz) És te?

VARLAAM, MISZAIL: Ő a társunk.

GRIGORIJ: Világi ember vagyok a külvárosból,
A határra kísértem az atyákat,
Most haza tartok.

HATÁRŐR: (Társához, sűgva)
A legény, úgy látszik, kódis,
Rossz a megélhetés,
Tán a barátok... hm... (köhécsel, az asztalhoz telepszik)
No, atyák, hogy megy az ipar?

VARLAAM: *Rosszul, fiam, rosszul!
Elfukarodtak mostanában a keresztények,
Keveset adnak Istennek.
Kedvelik, eldugják a pénzt.
Vétek száll, nagy vétek a föld népeire.
Mégy, mégy, kérsz, koldulsz,
Alig könyörögsz ki három félgarast.
Mit tegyen az ember?
Bánatában a maradékot is elissza.
Jaj, nyilván elközelgett a világ vége!*

GAZDAASSZONY: *Isten irgalmazzon
S mentsen meg bennünket!*

(A határőr méregeti Varlaamot, az egyre kínosabban érzi magát.)

VARLAAM: Miért bámulsz engem annyira?

HATÁRŐR: Hát ezért... (társához)
Aljoha! Nálad van a parancs? Add ide!
(Kigöngyöli az írást.)
Látod ezt?
*Megszökött Moszkvából egy bizonyos gonosz eretnek,
Griska Otrepjev. Tudsz-e erről?*

VARLAAM: Nem tudok.

HATÁRŐR: Nos, a cár elrendelte,
Hogy ezt az eretneket elfogják
És fölakasszák.
Hallottad-e ezt?

VARLAAM: Nem hallottam.

HATÁRŐR: Tudsz olvasni?

VARLAM: Nem fiam, nem okosított meg az Úr.

HATÁRŐR: Hát itt a parancs!

(Varlaam kezébe nyomja.)

VARLAAM: Minek az nekem? (Rémülten tiltakozik.)

HATÁRŐR: Ez az eretnek, haramia,
Tolvaj Griska – te vagy!

VARLAM: Micsoda? Hová gondolsz?

GAZDAASSZONY: Istenem!
Már a tisztos atyákat sem hagyják nyugton!

HATÁRŐR: Hé, ki tud itt olvasni?

GRIGORIJ: (a határörökhöz lép) Én tudok.

HATÁRŐR: (meglepetten) Nocsak!
Hát akkor olvasd! Hangosan olvasd!

GRIGORIJ: (Átveszi az írást, egy pillanat alatt átfutja, majd gyorsan olvasni kezd.)
A Szent Csoda kolostor méltatlan szerzetese,
Grigorij, az Otrepjevek nemzetségéből,
Az ördög sugallatára,
Zavart készült kelteni társai közt
Mindenféle ámitással
És törvénytelenességgel.
És ő, Griska, a litván határ felé szökött,
A cár pedig elrendelte,

Hogy fogják meg...

HATÁRŐR: És akasszák föl!

GRIGORIJ: Itt nem áll az, hogy akasszák föl!

HATÁRŐR: *Hazudsz!*

Nem minden szót raknak belé az írásba.

Olvasd: fogják meg, s akasszák föl!

GRIGORIJ:... és akasszák föl.

A kora pedig... Griskának...

(Varlamra pillant) születésétől...

Ötven év... a szakálla ősz,

A hasa kövér, az orra vörös...

HATÁRŐR: Fogják meg, fogják meg!

(A határőrök Varlamra vetik magukat, az hevesen lerázza őket)

VARLAAM: (Harcias pózban)

Nem hagyjátok abba, kutya kölkei?

Miféle Griska vagyok én?

Nem, testvér,

Fiatalok vagytok ti ahhoz,

Hogy velem mókázzatok.

Ha csak szótagonként megy is,

Ha rosszul betűzgetek is,

Most kibetűzőm,

Minthogy hurokra megy a játék.

(Kirántja az írást Grigorij kezéből, szótagolva olvasni kezd)

A kora, a kora... húsz!

Hol itt az ötven? Látod?

A termete közepes,

A haja vörös, az orrán

Bibircsók van,

A homlokán egy másik,

Egyik keze rövidebb a másikonál...

(Grigorijra néz)

De ez nem...

(Grigorij eközben óvatosan a nyitott ablak felé közelített. Most kést ránt és kiugrik.)

HATÁRŐR, BARÁTOK: Fogják meg! Fogják meg!

(Némi zavar után üldözni kezdik.)

Második felvonás

(Moszkva, Kreml, cári lakosztály. Pompás berendezés. A színen a cár gyermekei és dajkájuk. Kszénia, a 18 év körüli leány halott vőlegényének képe fölött sír. Fjodor, a 12 éves fiú térképet tanulmányoz. A dajka kézímunkázik. Balra, a sarokban nagy zenélő óra áll.)

KSZÉNIA:

Hol vagy, vőlegényem, hol vagy?
Hiába vágytam rád,
Nyirkos sírban fekszel,
Idegen országban, egyedül,
Súlyos kő alatt...
Nem látsz már bánatot,
Nem hallod, hogy sír galambod,
Aki éppoly magányos, mint te...

DAJKA: Kszénia! Nem sírj, galambom!

Igaz, keserves a bánat, de a könny,
A jajszó úgy sem segít rajta...

KSZÉNIA: Jaj, Fjodor!

Nem nekem jutott ő,
Hanem a nyirkod sírnak!
Nem vár többé boldogság,
Sajog szegény szívem...

FJODOR: Ne gyötörd magad,

Kszénia, galambocskám!
Nézd csak az órát! Mindjárt zenél!
Erről az óráról írva van:
Mikor üt, trombiták,
Orgonasípok szólnak,
És emberek lépnek ki belőle –
Nézd, csak, dadus,
Olyanok, mintha élénének!

(Kszénia közben korábbi panasztát ismétli)

DAJKA: Aj, galambocskám,
Elég volt a sírásból, a vergődésből.
Gyermekem!
A leány-könnyek olyanok,
Mint a harmat:
Ha kisüt a napocska,
Mindjárt fölszáradnak.
Nem szűk a világ,
Találunk majd vőlegényt,
Alkalmasat, kedveset.
Majd elfelejted Iván királyfit.

KSZÉNIA: Nem, nem daduskám,
Bár meghalt,
Örökké hú leszek hozzá.

DAJKA: Nézd csak!
Alig látta, máris hervadozik miatta...
„Unta magát egy leány,
Megerszeretett egy délceg legényt,
Mikor a legény nem volt többé,
Már nem is szerette...”
Jaj, galambom,
Ennyit a te nagy bánatodról!
Inkább hallgasd, mit mesélek!
Fát vágott a szúnyog, vizet hordott,
Tésztát gyúrt a poloska,
Ebédet vitt neki.
Szitakötők jöttek a deákok mezejére,
Garázdálkodtak,
A szénát a folyóba döntötték.
Mérgecs lett a szúnyog,
Sajnálta a deákok vagyonát,
Póznát ragadt,
Futott a szitakötők után.
De a póznát elejtette,
Saját csontját törte össze.
Kora reggel nagy lapáttal
Érkezett a poloska.
Betolta azt a sérült szúnyog alá.
Erőlködött,
De nem bírta megemelni,

Megszakadt, Istennek adta lelkecskáját...

FJODOR: Jaj, dadus, micsoda mese!
Jól kezdődik, gyász a vége!

DAJKA: Talán tudsz jobbat?
No, ki vele!
Mi türelmesek vagyunk a hallgatásra,
Mi Iván cár alatt tanultuk a türelmet.
No, rajta!

FJODOR: Meglásd: nem állod meg,
Beszállsz magad is!
Mesécske erről-arról:
Hogy szült bocit a csirke,
Hogy tojt tojást a kismalac...
A mesét éneklük,
A buták nem konyítanak hozzá...
Kiskakas, kiskakas,
Messzire szálltál?
Túl a tengeren,
Kijev városához.
Ágas-bogas tölgy áll ott,
Kövér kuvik ül rajta,
Kacsintgat, dalolgat:
(teljesen értelmetlen gyerekmondóka következik)
A faluban egy asszonynak kisverebe született,
Egészen kisveréb, egészen fiatal,
Hegyes orrú, éles csőrű.
Elrepült a kisveréb a kuvikhoz vendégségbe,
Suttog a fülébe.
A deákok szolgái csépték a borsót,
Eltörték a cséphadarót,
A pajtába dobták.
Kigyulladt a pajta,
Igen lángolt,
Ablakából a deák odalátott.
Megrémült a deák,
A dézsa alá bújt,
Füle odaszorult.
Leesett az írnok a kemencéről,
Még sérült a válla.
A deákné meg kalácsot süített.

Összefutottak a poroszlók,
Mindet felfalták.
A legnagyobb ráadásként
Megevett egy tehenet bikástul,
S hétszáz malacot,
Csak a lábuk maradt ott...

(Fjodor és a dajka a dalocska közben vöröspecsenyét kezdenek játszani,
egyre hangosabban viháncolnak. Nem veszik észre a belépő Boriszt. Mikor
a dajka meglátja a cárt, ijedten felsikolt.)

BORISZ: (a dajkához) Mi az?
Dúvad ugrott a ketrecére tán?

DAJKA: Felséges cár, bocsáss meg!
Vénségemre, lásd, ijedőssé lettem.

BORISZ: Kszénia, szegény galambom,
Menyasszonysorban már keserves özvegy!
Csak vőlegénye után zokog egyre.

KSZÉNIA: Ó, felség!
Ne bántsanak a leánykönyvek!
A leány-bánat oly semmiség
A te gondjaid mellett!

BORISZ: Gyermekem!
Menj barátnéidhoz,
Beszélgetéstek oszlassa sötét gondolataid!
Menj, gyermekem!

(Kszénia és a dajka kimennek.)

És te, fiam, mivel foglalkozol?

FJODOR: Orosz birodalmunk térképe ez.
Látod: Itt van Moszkva,
Ez Novgorod, ez Kazany,
Ez Asztrahany,
Itt a Fekete, s a Káspi tenger,
A permi sűrű erdőrengeteg, s Szibéria...

BORISZ: Mily nagyszerű, fiam!
Mint a felhők közül,

Egy pillantással áttekintheted
Egész birodalmunk:
Városait, határait, folyóit.
Tanulj, Fjodor!
Egyszer – tán nemsokára –
Neked jut ez az egész tágas ország.
Tanulj, gyermekem!

(Fjodor a terem hátsó részébe megy, Borisz íróasztalához ül, elgondolkodva
rakosgatja a papírtekerceket.)

*Elértem a legfőbb hatalmat,
Hatodik éve kormányzok nyugodtan,
De nincs boldogság elgyötört lelkemnek!
Jövendőmondók hasztalan
Ígérnek sok jó napot,
Zavartalan uralmat,
Föl nem vidít sem hatalom, sem élet,
Sem a dicsőség csábításai,
Sem éljenző tömeg!
Családomban véltem vigaszt találni,
Házasságában boldogítva lányom,
S meghal, mint kit vihar tép, vőlegénye...
Mily súlyos is a zord bíró keze,
A bűnös lelket szörnyű ítélet várja,
Átláthatatlan sötét fog körül,
Csak szikrája villanna a vigasznak!
Szívem tele gyásszal,
Búsul megfáradt lelkem,
Titkon, szorongva vár valamire...
Buzgón kérleltem Isten szentjeit,
Imáimtól reméltem lelki békét, én,
Oroszöld korlátlan, dús ura,
Zokogva fohászkodtam vigaszért.
S itt – besúgás, ármánykodó bojárok,
Litván cselszövés, titkos áskálódás,
Éhség, ínség, földrengés, döghalál,
Kivert állatként jár az elgyötört nép,
Szegényen, éhesen nyög Oroszország...
S a sok baj közt,
Melyekkel sújt ránk Isten,
Engem mondanak minden vész okának.
Nevemet átkozzák a tereken!*

Az álom is csak menekül előlem,
S az éj sötétjében egy véres gyermek áll föl...
Orcája lángol,
Összetett kézzel könyörög irgalmat...
És nem volt irgalom!
Szörnyű sebe tátong,
Halálsikolyát hallom...
Ó, Istenem, Uram!... Mi ez?

(lárma, kiabálás a színpalak mögött – Borisz dühösen kiált Fjodornak)

Nézd meg, mi történik ott!

(közben belép a belső kamarás, meghajol)

Te mit akarsz? (tettetett nyugalommal fürkészi)
Miért hallgatsz? Ki vele!

UDVARI BOJÁR: Felséges Uram!
Vaszilij Sujszkij herceg kér kihallgatást.

BORISZ: Sujszkij? Hivasd!
Mondd neki: örülünk látni őhercegségét,
Várjuk, hogy beszélhessünk vele.

UDVARI BOJÁR: (gyorsan, sűgva)
Este Puskin szolgája jelentést hozott Sujszkijról,
Msztyiszlavszkijről, saját uráról és másokról:
Titkos tanácskozást tartottak éjjel,
Krakkóból jött hozzájuk gyorsfutár, s hozott...

BORISZ: A futárt elfogni!
Aha! Sujszkij herceg?!

(Visszajön Fjodor.)

No, mi van ott?
Az asszony nép miért sivalkodott?

FJODOR: A papagáj az oka.

BORISZ: A papagáj?

FJODOR: Nem lenne illendő, atyám,

Ily balgaságokkal terhelni uralkodói elmédet.

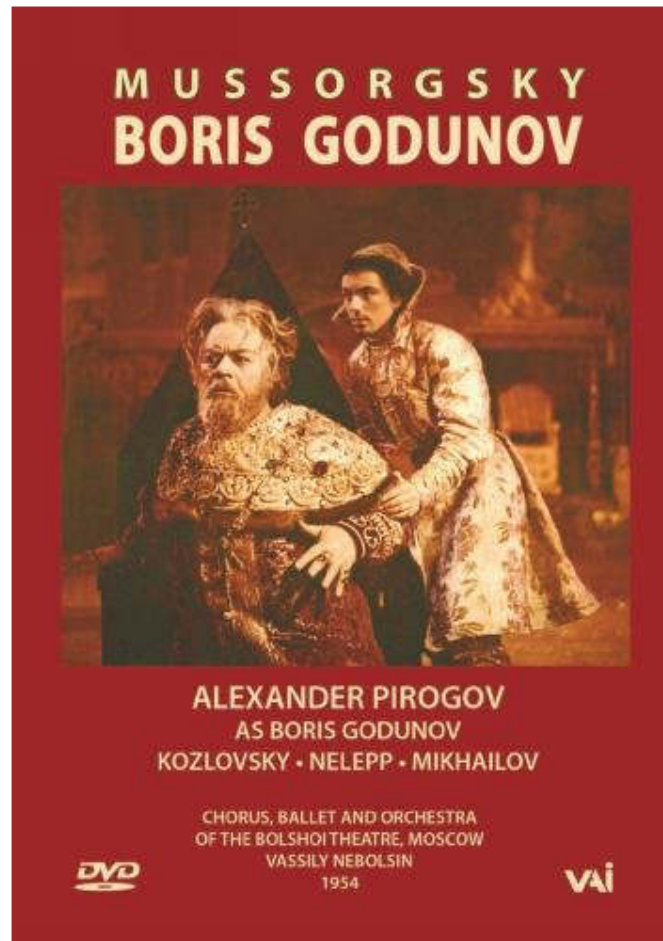
BORISZ: Nem, nem fiam,
Mondj el mindent, ahogy volt!

FJODOR: Ült a papagájunk
A szobában a dajkák közt,
Fecsegett megállás nélkül,
Vidám volt és nyájas.
Odament sorban minden dajkához,
Hogy fejét vakargassák.
Nasztaszja dajka nem akarta megvakarni.
Erre megdühödött:
Bolondnak nevezte.
Megsértődött a dajka is,
Fejére legyintett.
Rikoltott a papagáj,
Fölborzolta tollát.
Nosza, vigasztalni,
Kínálgatni kezdték.
Ő meg csak ül komoran,
Nem is néz az édességre.
Egyszer csak odaugrik a dajkához,
Aki nem akarta vakargatni,
S úgy megcsípi,
Hogy az hanyatt esik.
Felfortyantak az asszonyságok,
Kiabáltak, kergetni kezdték.
De nem addig a papagáj
Mindet jól megcsipkedte.
Ettől volt a lárma,
Mely megzavarta uralkodó gondolataidat.

BORISZ: Édes fiam! Milyen ízesen és
Elevenen adtad elő igaz történeted;
Mily egyszerűen, mégis, mily ügyesen
Mondtad el ezt a tréfás esetet.
A tanulás édes gyümölcse ez!
Ó, hogyha láthatnálak téged
Oroszország uralkodójaként!
Mily örömet cserélném el e boldogságért
Saját hatalmammat!
De, hogyha egyszer uralkodni fogsz,

Megbízható tanácsadókat válassz.
Óvakodj Sujszkij ármányaitól.
Ő bölcs, de ravasz, s alattomos.

SUJSZKIJ: (belép) Felséges uram,
Földig hajlok előtted! (Ez a jelentkezés hivatalos szövege).

BORISZ: Á, a hírhedt cselszövő,
Agyatlan csöcselék közt főkolompos,
Vétkes vezére sok hamis bojárnak,
A cári trónus ellenlábasa, arcátlan,
Vén hazug, háromszoros esküszegő,
Ravasz képmutató, agyafúrt hitető,
Sütőasszony bojár süveg alatt,
Csaló, bajkeverő!

SUJSZKIJ: Iván cár idején (az Úr nyugosztalja lelkét)
A Sujszkij hercegek nem ily tiszteletben részesültek.

BORISZ: Mi?! A rettegett Iván Vasziljevics téged
Parázon sütögetett volna, a tüzet maga kavargatta volna,
Cári jogart használva piszkavasnak,
S szent zsoltárt dúdolgatva áhítattal.
Mi nem vagyunk ilyen rátartiak,
Öröm nekünk, ha kegyelmezhetünk az öntelt szolgának...
No, mit mondasz, Sujszkij herceg?

SUJSZKIJ: Híreim vannak felség, fontosak...

BORISZ: Azok, miket Puskinnak,
Vagy neked titkos futár hozott a
Számúzótt cimboráitoktól?

SUJSZKIJ: Igen, felség. Egy trónkövetelő
Lépett föl nemrégén Litvániában.
A lengyel király, a főurak, a pápa támogatják!

BORISZ: Kinek nevében lép föl a bitorló?
Ki nevét lopta el?

SUJSZKIJ: Felség,
Tudjuk szilárd a te uralmad,
Irgalmasságod és bőkezűséged
Fiaiddá tette alattvalóid.
De bár hogy fájjon, felséges uram,
Ha vér is önti el a szívemet,
El nem titkolhatom előled azt,
Hogy ha a jött-ment,
Vakmerő csavargó
A litván földről országunkba lép,
Seregnyi népet szólíthat köréje
Gyimitrij herceg feltámadt neve!

Borisz: Gyimitrijé?
Menj ki hamar, fiam!

(Fjodor vonakodik, apja erélyesen kizavarja).

Intézkedni kell késedelem nélkül,
Őrség vonuljon a litván határra,
Onnan egy lélek se jöhessen által.
Siess. De nem!

Várj, Sujszkij!
Hallottál te valaha is olyat,
Hogy holt gyermekek sírjukból kikelve
Kérdőre vonják az uralkodókat?
Kiket törvényesen választott népük,
Kiket a pátriárka koronázott? (kacag)
Mi? Nevetséges?

(Galléron ragadja Sujszkijt)

Miért nem nevetsz, hé?!

SUJSZKIJ: Irgalmazz nékem, felséges uram!

BORISZ: Ide hallgass, Sujszkij!
Mikor a szörnyű gonosztett esett,
S a gyermek szerencsétlen véget ért,
Véres holtteste ott feküdt a téren
Az uglicsiak gyásza közepette,
Dühödt bosszúra indítva fel őket...
Az a megölt fiú... Gyimitrij volt?

SUJSZKIJ: Ő.

BORISZ: Vaszilij Ivanovics!

(Sujszkij kereszt- és atyai neve, ez sokkalta illendőbb megszólítás, mint a vezetéknev)

Rád olvasom a szentséges keresztet.
Mondj el mindent igaz lelked szerint,
És – ismered irgalmas szívemet –
Minden vétséged meg leszen bocsátva.
Ám, hogy ha most fondorkodsz, esküszöm,
Olyan kivégzést találok ki néked,
Hogy velejéig megborzongana sírja mélyén
Még rettegett Iván is!
Választ várok!

SUJSZKIJ: Csak nem kételkedsz hűséges rabodban?
Miért ijesztgetsz engem kínhalállal?
Jobban ijeszt, hogy nincs bizalmad bennem!

(Halkan folytatja, közben figyeli a hatást.)

Uglics városnak székesegyházában
Öt teljes napig feküdt kiterítve
A holt gyermek teste a nép előtt.
Ott voltam mindennap.
És körülötte még tizenhárom holttetem
Feküdt rongyokban, véresen,
Rajtuk az oszlás jeleit immár jól lehetett látni.
A cárfi gyermekarca tiszta volt.
Ott tátongott testén a szörnyű seb,
Ám ajkain ártatlan mosoly játszott,
Mintha aludna kis bölcsője mélyén,
És jobb kezében még szorongatott egy játékot...

BORISZ: Elég!

(Sujszkij kihátrál, Boriszt figyelve.)

*Hüh, be nehéz, hadd fúvom ki magam!
Éreztem, hogy ami vérem van,
Egyszerre arcomba szállt,
S lemenni nem akart...
Ó, lelkiismeret, mily iszonyúan büntetsz!
Ha csak egyetlen folt is akad benned,
Egyetlenegy, véletlen ráragadt,
Ó, jaj, mint dögvészes fekélytől ég el a lélek,
S telik méreggel a szív,
A vád fülemben ver, mint kalapács,
Valami fojtogat, szédül fejem,
Szemem előtt egy véres kisgyerek!*

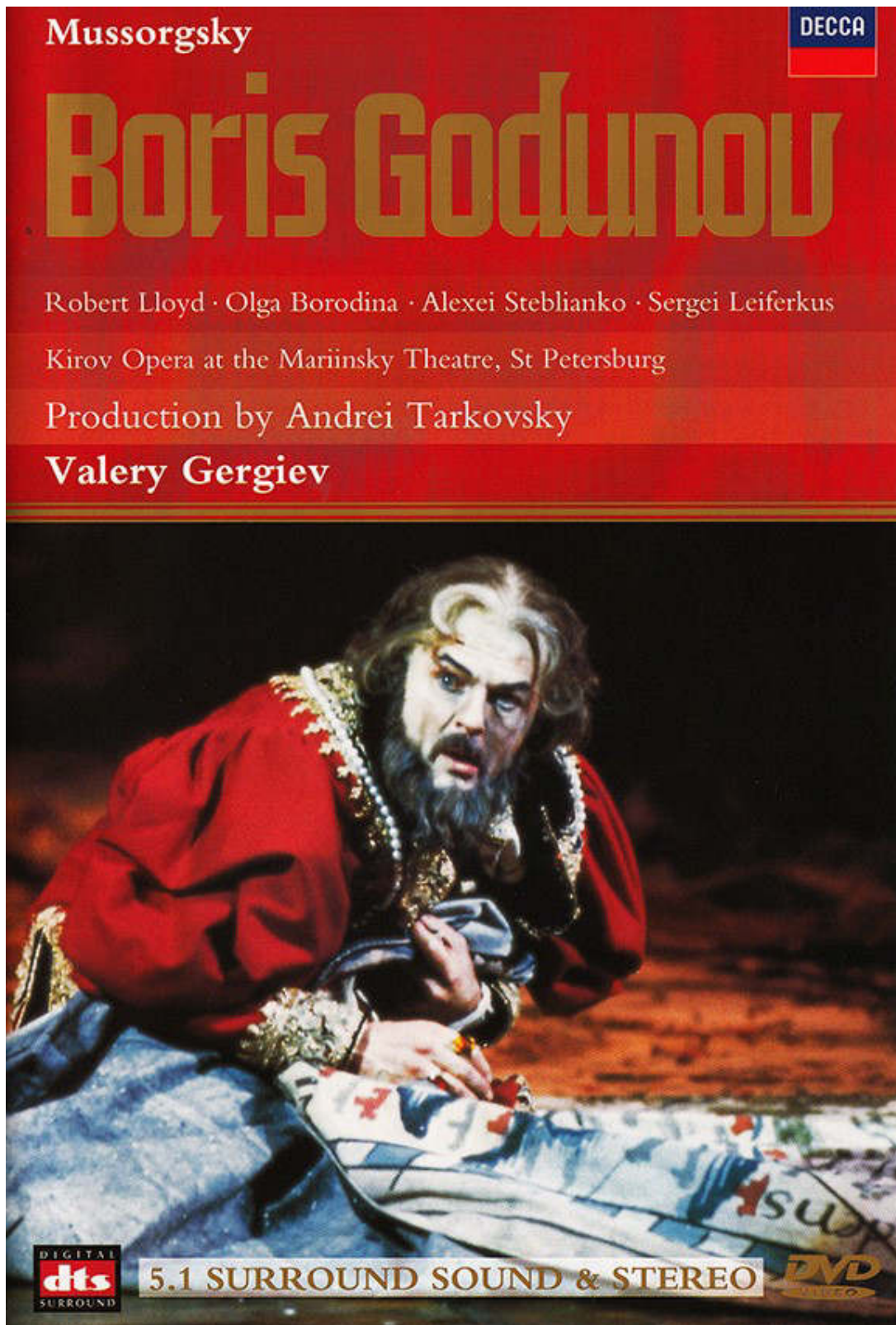
(Megszólal a zenélő óra, amiről Fjodor beszélt)

Ott... ott... mi az ott, a sarokban...
Mocorog, növekszik, közeleg...
Remeg és jajgat... Höss, höss...
Nem én, nem én vagyok gonosztevőd!
Höss, höss fiú!
A nép... nem én... a nép akarata!
Höss, fiú!

(Önkívületben rogy térdre, kezével eltakarja arcát)

Istenem! Te nem örvendsz a vétkesek halálán,
Kíméld hát meg lelkét a bűnöző cárnak,

Borisznak!

Harmadik (lengyel) felvonás

I.

(Sandomierz, Mniszech vajda kastélya. A vajda leánya, Marina öltöző-szobájában ül. Ruza, a komorna fésüli, a többi leányok szórakoztatják, énekelnek neki)

LEÁNYOK:

Az azúrkék Visztula partján,
Árnyas fűz alatt hónál fehérebb,
Csodaszép virág nő.
A víz tükrebe nézve
Csodálgatja pompás szépségét.
Pillangóraj röpköd körülötte,
Ők is csodálják,
Zsenge szirmait érinteni sem mernék.
A csodás virág pedig lustán bólogatva
Gyönyörködik saját tükörképében...

MARINA: Gyémántos főkötőmet!

LEÁNYOK:

A víg kastélyban élő panna (úrnő) pedig szebb,
Fehérebb, zengébb a parti virágnál.
Egész Sandomierz öröme, dicsőségére virul.
Nem kevés csillogó és előkelő ifjú hajolt meg előtte,
Zavarba esve szépségétől, boldogan attól,
Hogy egy mosolyért lába elé borulhatnak,
Megfeledkezve a világról.
A szépséges panna pedig csak kacagott huncutul
A szerelmes szavakon, szenvedéseikkel,
Szívük kínjával mit sem törődve...

MARINA: Elég!

A szépséges panna köszöni a nyájas szavakat,
Melyek a hónál fehérebb virághoz hasonlítják.
De Panna Mniszech elégedetlen:
A hízlegésetekkel, ostoba célzásaitokkal
Holmi csillogó és előkelő ifjakra,
Akik tömegével hevernek lába előtt,
A boldogságtól olvadozva...

Nem ilyen dalok kellenek Panna Mniszechnek,
Nem szépségem dicséretét vártam tőletek...
Hanem olyan dalokat, amilyeneket dajkám énekelt valaha:
A nagyságról, a győzelmekről,
A dicső lengyel hadakról,
Lengyel úrnők hatalmáról,
A levert idegenekről...
Ez kell hát Panna Mniszechnek,
Ilyen daloknak örülne!
Menjete! Ruza! Rád sincs szükségem ma,
Menj, pihenj...

(Egyedül marad)

Unja magát Marina, jaj de unja!
Milyen fárasztón, hervadtan követik a napok egymást,
Ostoba és üres minden...
Grófok, hercegek és pánok serege sem lenne képes
Eloszlatni e pokoli unalmat.
Csak egy hajnali fény sugar villant
A ködös távolban,
Az a moszkvai kalandor megtetszett Panna Mniszechnek.
Gyimitrijem, te bős bosszúálló,
Aki Isten büntetését hozod az álnokul
Megölt kisgyermekért a gonosz Godunov cásra!
Fölébreztem az álmos urakat,
A zsákmányra éhes nemességet.
Téged, pedig, bitorlóm, szerelmem,
Fölperzsellek a szenvedély könnyeivel,
Belefűlsz az ölelésbe, csókjaimba,
Gyimitrijem, cárfim, vőlegényem!
Szép szerelmes fecsegéssel bővöllek el téged.
Panna Mniszechnek túl unalmasak
A szerelmes ömlengések, a szenvedélyes ifjak könnyörgései,
A nagyurak lapos beszédei.
Panna Mniszech fényre vágyik,
Panna Mniszech hatalomra szomjas!
Moszkva ősi trónusára ülök föl, mint cárnő!
Aranyban, bíborpalástban fogok tündökölni.
Szépségemmel meghódítom a bamba moszkvaiakat,
A kevély bojárok csordája hajlongni fog énelöttem!
Mesékben és legendákban fogják magasztalni
Büszke cárnőjüket a tompaagyú muszkák...

(Kacag, eközben belép gyóntatója, a jezsuita páter, Rangoni)

Jaj! Ez ön, atyám?

RANGONI: Megengedi-e Isten utolsó rabjának
A földöntúli szépséggel csillogó panna,
Hogy figyelmét kérje...

MARINA: Atyám! Nem önnek kell itt kérni:
Marina Mniszech mindig engedelmes leánya volt
A szent, apostoli, és oszthatatlan anyaszentegyháznak -
És az ma is.

RANGONI: Isten egyházát elhagyták, elfeledték.
Mefakultak a szentek fényes képei,
Apad a hit tiszta forrása,
Kihuny a tűz a tömjénfüstölőkben,
Megnyílnak a szent vértanúk sebei,
Jajszó hallatszik a hegyi cellákban,
Sírnak az alázatos lelkipásztorok...

MARINA: Zavarba hoz, atyám!
Szavai égő fájdalmat ébresztenek gyenge szívemben.

RANGONI: Leányom, Marina!
Hirdesd meg az igaz hitet a moszkvai eretnekek között!
Térítsd őket a megváltás útjára,
Rontsd le a bűnös szakadárság lelkét, és
Szent Marinát fogják magasztalni
Alkotónk fénylő trónusa előtt az angyalok...

MARINA: És Szent Marinát fogják magasztalni...
(elismétli, majd elgondolkodik)
Jaj, micsoda bűn!
Atyám, ön szörnyű kísértésbe vitte a tapasztalatlan,
Szeles Marina bűnös lelkét...
Nekem, aki a fényhez,
A világ kavargásához,
A víg lakomákhoz szoktam,
Nekem kellene megdicsőítenem Isten egyházát?
Ehhez nincs erőm...

RANGONI: Szépséged erejével ejtsd rabul a bitorlót!
Szerelmes szavakkal ébressz szenvedélyt szívében.
Lángoló tekintetteddel hódítsd meg elméjét.
Vesd meg a gátlásokat, a lelkiismeret szánalmas babonáját,
Az üres, nevetséges leányi előítéleteket!
Hol tettetett haraggal, hol szeszéllyel,
Hol ügyes hitetéssel kerítsd hatalmadba.
És mikor már néma elragadtatásban hever gyönyörű lábaidnál,
Parancsaidra várva, követelj tőle esküt:
Adjon szabad utat a szent propagandának...

MARINA: (keserűen) Épp az hiányzik nekem...

RANGONI: Hogyan?
Szembe merészelsz szállni az egyházzal?
Ha úgy hozza a szükség, feláldoznod érte azonnal,
Félelem és habozás nélkül a becsületedet!

MARINA: Mi? Te vakmerő hazug!
Megátkozom kísértő szavaid, és
Legmélyéig züllött szívedet. Gyűlöllek!
Takarodj szemem elől!

RANGONI: Marina! A pokol tüze villant szemedben.
Szád eltorzult, az orcád megfakult. Tisztátalan lehelet
Szállt elő, eltüntette fényes szépségedet...

MARINA: (Közbekiált) Ó, Isten, védj meg,
Világosítsd meg elmém!

RANGONI: (Folytatja) A sötétség lelke lett úrrá rajtad,
Ördögi kevélység homályosítja elméd,
Maga a sátán lebeg most fölötted. (Marina felsikolt)
Békélj meg Isten követe előtt!
Add át magad, teljes lelkeddel, elméddel, vágyaiddal;
Légy rabom!

II.

(A sandomierzi kastély kertje, közepén szökőkút. Holdfényes éjjel)

BITORLÓ: Éjfélkor... a kertben... a szökőkútnál...
Ó, csodás hang!

Ó, minő örömmel töltötte el szívem!
Eljössz-e könnyűszárnyú galambom,
Vagy elfelejtetted szilaj sólymodat,
Ki érted búsul, bánkódik utánad.
Kedves szavakkal csillapítsd szíve kínját.
Marina! Marina! Válaszolj!
Jöjj, várlak! ... Nincs válasz...

(A kastély sarka mögül Rangon oson elő.)

RANGONI: Cárfi!

BITORLÓ: Itt vagy megint! Mint árny, üldözöl folyvást!

RANGONI: Fényességes cárfi!
A büszke, szép Marina küldött hozzád,
Ki engedelmes, szeretett leányom.
Azt kérte, mondjam el: sok gúny
Érte azért, hogy úgy szereti Önt...

BITORLÓ: Ó, ha nem hazudsz,
Ha nem maga a sátán suttog általad szép szavakat...
Fölemelem őt, galambomat az orosz föld úrnőjévé,
Magam mellé ültetem a cári trónra,
Elvakítom szépségével a pravoszláv népet!
(A jezsuita szemébe néz)
Te gonosz démon! Mint éji árny,
A lelkembe lopódtál, előcsaltad őszinte vallomásom...
Nem hazudtál Marina szerelméről?

RANGONI: Hazudni? Én? Neked, cárfi?
Hisz reád vágyva szenved éjjel-nappal,
A te szerencsés sorsodon elmélkedik...
Ó, ha valóban szeretnéd, ha tudnád,
Hogy szenved, hogy gúnyolják őt az öntelt pánok
És képmutató, irigy asszonyaik,
Hogy pletykálnak titkos találkákról, csókokról,
Ha hallanád sok alantas beszédük,
Nem kételkednél szerény szavaimban,
Elhinnéd, hogy szenved szegény Marina!

BITORLÓ: Elég! Túl sok a szemrehányás!
És túl soká titkoltam az emberek elől boldogságomat.

Kiállok Marináért! Számon kérem szavaikat a gögös pánokon,
Kikacagom szégyentelen asszonyaik ármánykodását,
Előttük vallok szerelmet Marinának,
Előttük esem lábai elé,
Előttük, nyíltan kérem meg kezét...

RANGONI: (magában) Szent Ignác, segíts!

BITORLÓ: Te, aki megtagadtad a világot,
S átkot mondtál a földi örömekre,
Nagy mestere vagy mégis a szerelmi cselszövésnek,
Rád olvasom most esküvéseidet!
Úgy juss el az égi üdvre,
Ahogy elvezetsz hozzá,
Ahogy lehetővé teszed,
Hogy lássam, hogy megvalljam neki szerelmemet!
Nincs olyan ár, mi visszatartana!

RANGONI: Az Úr büntől terhelt szerény szolgája,
Ki csak szeretteiért könyörög,
Vagy már a végső ítéletre gondol,
Egy élő holttest, kihűlt kődarab –
Kérhet-e földi kincseket magának? De ha Gyimitrij,
Isten sugallatára, nem tagadja meg jámbor óhajom,
Hogy ott maradjak mindvégig nyomában,
Lessem szavát, és védelmezzem őt...

BITORLÓ: Nem válok tőled meg többé soha,
Csak add, hogy Marinát lássam, s öleljem!

RANGONI: Rejtőzz el, cárfi!

BITORLÓ: Mi van veled?

RANGONI: A lakomázó, mulató urak egy nagy csoportja éppen ide tart,
Menj, könyörgöm, menj!

BITORLÓ: Hadd jöjjenek! Én tisztességgel fogadom majd őket!

RANGONI: Térj magadhoz! Elrontasz mindent,
Kiadod Marinát, tűnj el gyorsan!

(Elvonszolja a sötétbe. A szín benépesül: jönnek a lakoma vendégei, élükön Marina, karon fogva egy idős főúrral. Polonéz szól.)

MARINA: Nem hiszek a szép szavaknak, esküvéstek mind hiába!

URAK: A moszkvai birodalmat mi leverjük egykettőre,
Seregeit Borisz cárnak széjjelverjük...
Mit haboztok, jó urak?
Gyorsan keljünk Moszkva ellen,
Boriszt foglyul ejtve hozzuk!
Hogy a Rzeczpospolita éljen,
Oroszhont ki kell rabolni!
Marina nem lesz képes...
Szép, ám gögös, száraz...

MARINA: (már az erkélyről) Bort, bort, uraim!

URAK: Éljen soká Marina! Igyunk a Mniszechekre!
Magyar borral köszöntsük Marinát!
Marina cári koronájára! Vivát, vivát!...

(A kastélyba vonulnak.)

BITORLÓ: (előfut)

A ravasz jezsuita jól a karmai közé szorított.
Csak messziről, egy pillanatra láttam föl villanni
A csodás Marinát...
A szíven oly erősen vert,
Hogy kis híján kiteptem magam lelki gyámolítóm kezéből...
Míg egyre duruzsolt megannyi álnok, üres semmiséget,
Fogatlan pán karján láttam Marinát.
Hódító mosoly tündökölt az arcán.
Mit suttoghatott öreg lovagjának?
Ily agg korhelynek párja lesz talán?
Midőn szerelmet s fényt kínál a sorsa,
Diadalt, cári pompát, koronát...
Ördögbe is! Sietnem kéne vértet ölteni, kardot fogni,
Pattanni harci ménre, s előre!
Döntő, véres ütközetbe,
Szemtől szembe az ellenhadra törni!
Így nyerni el öröklött trónomat!

MARINA: Gyimitrij! Cárfi!

BITORLÓ: Ó az, Marina!

Itt az én fénylő, szépséges galambom!
Mily kínzóan sokáig nyúltak a percek,
Míg remény, kétség között vártalak...

MARINA: Tudom, tudom! Le nem hunyod szemed,
Csak Marinádra gondolsz éjjel-nappal!
Nem szerelmes enyelgésre, nem üres beszédre jöttem.
Ha magad vagy, olvadozhatsz szerelmedtől én irántam,
Amennyit csak tetszik néked...

BITORLÓ: Marina!

MARINA: Nem lepődnék meg azon sem, ha itt halnál meg előttem...
Mondd inkább: mikor leszel végre cár?

BITORLÓ: Cár? Marina, te megrettented szívem!
Lehet, hogy a trón ragyogása,
A buta tömeg hódolata elfődi benned a szerelem szent vágyát,
Elragadtatott örömet az ölelésnek?

MARINA: Hát persze! (gunyorosan)
Majd egy rozzant kunyhó mélyén éldegélünk boldogságban,
Mit nekünk a pompa, dicsfény?
Elég lesz csak hő szerelmünk!
Ha ön, cárfi, csak a szerelemre vágyik,
Talál elég szép hölgyet otthon, Moszkvában...

BITORLÓ: Ugyan, a moszkvai hölgyek?!
Csak heverésznek puha párnáik közt,
Súgj nekik valamit, egyből elolvadnak,
Úgy elernyednek, hogy már undorító...
Csak téged, csak téged imádlak, a szenvedély minden
Erejével, a boldogság minden szomjával!
Szánd meg összemarcangolt lelkemet, ne vess el!

MARINA: Tehát ön nem Marinát, csupán a nőt szereti bennem?
Csakis Moszkva cári trónja, korona,
Arany és bíbor tudna csábítani engem...

BITORLÓ: Megsebezted szívem, kegyetlen Marina.
Síri hideg árad szavadból!
Látod: a lábadnál heverek,

Onnan könyörgöm, ne vedd meg
Esztelen szerelmemet!

MARINA: Állj hát föl, nyájas szerelmes,
Ne gyötörd magad hiába.
Állj föl, szegény szenvedő!
Hiszen majdnem behalsz már szerelmedbe,
Marináért. Szánlak téged igazából.
Éjjel-nappal Marinádról álmodsz
Egyre, olvadozva, s elfeledkezel a trónról,
Küzdelmedről Borisz cárral...
Tűnj el, vakmerő csavargó,
Takarodj, pánok csatlósa! Szolga!

BITORLÓ: (Közbe-közbevág) Marina!
Mi van veled? Állj meg, Marina!
Úgy tűnt: korábbi, nehéz éveimre célzol.
Hazudsz, kevély lengyel nő! Cárfi vagyok!
Oroszország minden részéből összejöttek a hadaim,
Reggel csatába vezetem a dicső vitézeket.
A moszkvai Kremlig meg sem állunk,
Hol sorsom atyám trónját szánja nekem.
De, hogyha cár leszek,
A hatalom megközelíthetetlen magasából
Mily élvezettel nézek majd le rád,
Ki siratod elvesztett koronádat,
S a szolganép közt csúszol majd a porban...
Ott mindenkinek megparancsolom majd,
Hogy kacagjon a gögös ostobán!

MARINA: Hogy kacagjanak?
Ó, cárfi, kérlek, ne átkozz haragos beszédemért.
Nem gúny az, nem szemrehányás, de a szerelem szava,
Dicsőséged, hatalmad óhajtása. Kedvesem!
Nem fogsz csalódni Marina szívében.
Ám most felejtsd el őt, siess a cári trónra!

BITORLÓ: Marina! Lelkem pokoli kínját ne szítsd
Megjátszott szerelemmel!

MARINA: Szeretlek, kedvesem, parancsolóm!

BITORLÓ: Ismételd meg, Marina!

Ne hagyd kihűlni lelkem gyönyörét, varázslónóm, életem!

MARINA: Cárom!

(Térdre borulnak egymás előtt.)

BITORLÓ: Állj föl, tündöklő cárnóm, öleld meg, akire vágysz!

MARINA: Újraélesztetted szívemet, parancsolóm!

(Megcsókolják egymást, közben megjelenik Rangoni, diadalmasan nézi őket. Az utolsó mondatot egyszerre éneklük.)

Ó, Gyimitrijem! sereged régen vár,
Siess Moszkvába, küzdj a cári trónért!

BITORLÓ: Ó Marinám!
Hamarosan eljön boldogságunk rég várt napja!

RANGONI: Ó, galambocskáim!
Milyen egyszerűek, gyengédek vagytok,
Vágyó tekintettel, forrón ölelitek egymást...
Ó, az én biztos kis zsákmányaim!

Negyedik felvonás

I.

A szerző ezt a jelenetet a végső változatból kihagyta

(Moszkva, tér a Vaszílíj Blazsennij székesegyház előtt. Lerongyolódott tömeg bolyong a színen, közéje poroszlók vegyülnek. Az asszonyok oldalt, a templom kijáratánál ülnek.)

FÉRFIAK: (kis csoportokban.)
No, vége a szertartásnak?
– Igen, már kiátkozták. – Kicsodát? –
Hát a Griskát, Griska Otrepjevet.
– Vagy úgy!

MITYUHA: (Előlépett, gyerekek, egy nagy darab, kövér diakónus, oszt elüvölti:)
„Griska Otrepjevre: anathéma!”

FÉRFIAK: Mit beszélsz?

Tán elcsaptad a gyomrod?

Pedig így volt!

(megismétlik az átok-formulát, kacagnak rajta)

– Csak átkozgassák! –

A cárfi köp arra, ha Griskát átkozzák! –

Tán ő volna Griska?! – Na, persze...

MITYUHA: A cárfinak pedig örök nyugalmaért fohászkodtak.

FÉRFIAK: No, egyre jobb... - Az élőknek?

- Az istentelenek! – Az élő cárfinak!

- Na, várjatok csak, majd ad ő nektek...

- Úgy hírlik, már Kromi alatt áll.

- Hatalmas haddal vonul Moszkva ellen...

- És veri széjjel Borisz seregét... (együtt)

Diadallal vonul az atyai trónra, az igazhitű cárok örökébe,

Segítségünkre, halálára Borisznak, s kölykeinek! (az öregek morognak)

Hová gondoltok? Csendesen!

Hiányzik nektek tömlöc, kínpad? (egy csapat gyerek fut be)

GYEREKEK: Trrr, Trrr, vaskalap... (viháncolnak a bejövő Bolond körül)

BOLOND: (leül, tüt vesz elő, és a forgataggal nem törődve, bocskorát kezdi foltoztatni)

Utazik a hold, sír a kismacska,

Kelj föl, bolond, imádkozz Istenhez,

Hajolj meg Krisztus előtt.

Krisztus a mi istenünk,

Lesz hát vödör, lesz hold, lesz vödör...

GYEREKEK: Szerbusz, szerbusz Jurogyivij Ivanovics,

Kelj föl, üdvözlj minket, hajolj meg előttünk,

Emeld meg kalapod... (kocogtatják fején a vaskalapot)

BOLOND: Nekem van ám egy kopejkám! (ez a legkisebb értékű pénzérme)

GYEREKEK: Tréfálsz! De nem csapsz be minket!

BOLOND: Nézzétek csak!

(a gyerekek kikapják a kezéből és elfutnak az asszonyok közé)

Jaj-jaj, megbántották a bolondot,

Elvették a kopejkáját!

(A bolond tovább jajgat, eközben a templomból kifelé indulnak a szertartás résztvevői – a lépcsőn leérkezve alamizsnát osztanak a tömegnek. A menetben feltűnik Borisz, Sujszkij, és más bojárok)

TÖMEG: (térden) Táplálónk, atyánk, urunk,
A Krisztusért könyörülj rajtunk!
Adj nekünk, a Krisztusért...
Kenyeret! Kenyeret!
Kenyeret adj az éhezőknek!

BOLOND: (még mindig jajgat, most meglátja a cárt, hozzá fordul)
Borisz! Hé, Borisz!
M megbántották a bolondot!

BORISZ: (megáll előtte) Miért sír ez?

BOLOND: A fiúcskák elvették a kopejkámat.
Ölesd meg őket is,
Mint a kis cárfít valaha.

SUJSZKIJ: Hallgass hülye!
Örök, fogjátok el!

BORISZ: (határozott mozdulattal leállítja őket)
Ne bántsátok!
Imádkozzál értem, szent együgyű!

BOLOND: Nem, Borisz! Nem szabad, Borisz!
Nem imádkozhatok Heródes királyért,
Az Istenszülő Szűzanya nem engedi.

(Borisz összetörve tovább megy, kísérete követi, a tömeg is oszladozik, a bolond pedig ismét bocskorát varrogatja.)

Folyjatok, folytatok, keserű könnyek,
Sírjatok, sírjatok, igazhitűek.
Hamarosan jó az ellenség,
És sötétség lesz, sűrű,
Átláthatatlan sötétség.
Jaj, jaj Oroszországnak, sírj, sírj, orosz nép, éhező nép!
(A jelenet nagy vonalakban megegyezik a Puskin-drámáéval, de a szöveg többnyire eltér.)

II.

(Moszkva, cári palota, a bojár-tanács rendkívüli ülése)

SCSELKALOV: (Belép, a jelenlevők felállnak, meghajlással köszöntik.)

Méltóságos bojárok! Borisz Fjodorovics,
A fényességes Pátriárka áldásával minden oroszok cárja,
Megparancsolta, hogy hirdessem ki néktek (olvas):
„Egy haramia, tolvaj, sehonnai csavargó,
Gonosztevő és lázadó, aki éhenkórászok felbérelt tömegét
Gyűjtötte maga köré, törvényes cárfinak nevezte magát.
Ő, együttműködve néhány száműzött bojárral
És mindenféle litván dögökkel,
Fejébe vette, hogy megdönti Borisz trónját.
Titeket pedig, bojárok, kevély szóval hív maga elé,
Amiről gonosz leveleket küldött széjjel.”
Erről hozzatok ma igaz ítéletet.

BOJÁROK: (csoportokban)

Nos, hát szavazzunk, bojárok.
Ti kezdjétek, urak.
Hát, a mi véleményünk rég kész.
(Scselkalovhoz) Írd, Andrej Mihajlovics:
A gonosztevőt, bárki is legyen az, végezzék ki...
Várjatok, bojárok! Először talán el kellene fogni.
Jól van.
Hát, nincs egészen jól... -
Ne zökkentsetek ki, urak!
A gonosztevőt, bárki is legyen az, el kell fogni, vallyon kínpadon.
Majd kivégezni, tetemét pedig felakasztani, hadd egyék a varjak!
El kell égetni testét nyilvánosan a vesztőhelyen,
S háromszor megátkozni hamvait.
Sőt, szét is szórni azokat a szélbe,
Hogy nyoma se maradjon az önjelölt bitorlónak.
És mindenkit, ki egyetértett véle, szintén kivégezni
És holttestüket pellengérré kötni. –
Amiről e parancsot küldjék széjjel
Oroszországnak minden városába,
A falvakba, és szállásokra is, legyen az mindenütt kitűzve
A templomkapukon, s a tereken.
Istent pedig kérleljük térden állva,
Legyen irgalmas Oroszországhoz,
Mely annyit szenvedett. (csend)
Kár, hogy nincs itt Sujszkij.
Bár nagy bajkeverő, nélküle, úgy tetszik,

Még sem jól jött ki...

SUJSZKIJ Bocsássatok meg, bojárok.

(Néhány bojár: - Na, kellett emlegetnünk...)

Elkéstem kissé, nem időben érkeztem...

Nehéz a dolgunk, sok a gond, igaz...

BOJÁROK: (csoportonként) Szégyellhetnéd magad,

Vaszílij Ivánovics a te korodban

Kétes cselszövésbe bonyolódni...

Ámítani a népet a tereken...

Győzködni az embereket, hogy él a cárfi...

SUJSZKIJ Jaj! Hová gondoltok? Féljétek az Istent!

Képes volnék-e e fájdalmas napokban,

Magamban hordozva Oroszország minden gyötrelmét,

Rút cselszövésbe ártani magam?

Mindez rágalom, a rosszakaróktól jön

(félre – van, miért neheztelniük).

Most is, teljes lelkemből szeretett bojár-társak,

Figyelmeztetni akarlak titeket.

A minap, mikor a cárnál jártam,

Hogy nehéz gondjaiban támogassam,

Egész szívemmel szánva szenvedését,

Távoztomban, véletlenül, egy résen át...

Visszapillantottam. Ó, mit láttam én, bojárok!

Felséges urunk sápadt volt,

Hideg veríték csorgott homlokán,

Egész teste remegett, furcsa,

Összefüggéstelen szavakat dadogott maga elé,

Szemében harag tüze villogott – látszott,

Hogy titkos kínok gyötrik őt.

Hirtelen elkéült az arca,

A sarokba meredt, és szörnyű jajszavak közt

A holt cárfinak árnyát szólongatta,

Hasztalan próbálván kergetni őt...

Höss, höss –suttogta.

(Sujszkij szavai alatt a bojárok felzúdulnak, hitetlenkedve kiabálnak közbe. Nem veszik észre, hogy a szomszéd helységből behátrál közéjük Borisz, épp a Sujszkij által leírt lelkiállapotban.)

BORISZ: Höss, höss!

SUJSZKIJ: (ő sem veszi észre) Höss, fiú!

Scselkalov: (ő végre észreveszi, sűgva) Csendesebben! A cőr!

BORISZ: Höss, höss! (többször megismétli, láthatóan nincs magánál)

BOJÁROK: Úristen! (félrehúzódnak)
Légy velünk, Szent Kereszt ereje!

BORISZ: Ki beszél itt gyilkosról?
Nincs gyilkos, él, él a fiúcska.
Sujszkijt pedig, a hamis eskűjéért, felnégyelni!

(az utolsó mondatot egyre erősebben mondja, az utolsó szónál már kiabál – ettől mintha
ocsúdni kezdene)

SUJSZKIJ: (réműlten) Az Isten jósága legyen veled!

BORISZ: (felfigyel Sujszkij hangjára) Mi?

(Most már magához tér, bár látszik rajta, hogy ez hatalmas erőfeszítésébe kerül.
Első mondata közben a trónszékhez megy, és elfoglalja helyét.)

Összehívtalak benneteket, bojárok.
A ti bölcsességetekre hagyatkozom.
A bajok, a megpróbáltatások óráiban
Ti vagytok támaszaim, bojárok.

SUJSZKIJ: (a cőr elé lép, meghajol) Felséges urunk!
Engedd, hogy én, kevés értelmű,
Alázatos szolgád, szóljak hozzád...
Itt, a bejáratnál egy jámbor agg várakozik,
Aki színed elé kíván járulni.
Igaz lelkű, bölcs, feddhetetlen férfiú,
Ki egy nagy titkot kíván fölfedni előtted.

BORISZ: Legyen úgy. Hívd be!
Az agg beszéde talán megnyugtatja
Titkos rettegéstől elkínzott lelkemet.

(Sujszkij közben kimegy, majd visszatér, nyomában Pimen. A krónikás barát megáll az
ajtóban, körültekint az egybegyűltekén, jól megnézi magának Boriszt, majd eléje lép.)

PIMEN: Egy alázatos szerzetes vagyok,

Nem bölcs ítélő világi ügyekben.
Ma hallatni merészelném itt hangom.

BORISZ: Mondd el, öreg, mit tudsz, ne titkolj semmit.

PIMEN: A mondandóm rövid lesz, s egyszerű:
Minden ravaszság nélküli elbeszélés Isten csodatettéről.
Egyszer, egy este egy pásztor jött hozzám,
Egy tisztas agg. Elmondta titkát:
„Még gyermekkoromban megvakultam,
Azóta nem tudtam, mikor van nappal, éjjel.
Hiába próbáltam gyógyíttatni magam füvekkel,
Titkos ráolvasással, szentelt vízzel.
Megszoktam az állandó sötétet, annyira,
Hogy már álmaim is csak hangokból álltak.
Egyszer, mély álmomban egy gyermekhangot hallok,
Mely engem szólít jól érthetően:
<<Kelj föl, apó, menj Uglics városába,
(Borisz megemelkedik trónján, kendővel törli arcát)
Az Úr Átváltozásának templomába,
És ott imádkozz sírocskám előtt.
Tudd meg apó: Gyimitrij vagyok, a cárfi.
Angyalai közé emelt az Úr,
És most Oroszország nagy csodatevője lettem!>>
Fölébredtem, elgondolkodtam.
Majd magam mellé vettem unokámat
És messzi útra vonszoltam magam.
És ahogy csak lehajoltam a sír fölé,
Olyan jó lett, ömleni kezdett szememből a könny,
S megláttam Isten szép világosságát, unokámat, a sírt...”

BORISZ: (Az egész elbeszélés alatt kínosan fészkelődik, ezt hallva szívéhez kap.)
Jaj! Megfulladok! Megfulladok! Fényt!

(A hozzá futó bojárok karjába hanyatlík. Általános felfordulás, néhányan orvosért szaladnak.
Borisz pár pillanatig mozdulatlan, majd magához tér.)

A fiamat hamar! Rosszul vagyok!
A szerzetesi eskü szövegét!

(Borisz egy karosszékre ültetik. Sujszkij Fjodorért megy, néhány bojár a pátriárkáért indul,
Borisz mellett csak mintegy öten maradnak. Berohan Fjodor, atyja keblére veti magát. Borisz
átöleli)

Menjetek, hagyjatok magunkra! (Kimennek)
Isten veled, fiam. Meghalok.
Most kezdesz majd uralkodni.
Ne kérdezd, milyen módon szereztem trónomat.
Nem kell tudnod.
Te jog szerint fogsz uralkodni,
Mint örökösöm, mint elsőszülött fiam...
Édes gyermekem!
Nehéz percben száll rád a korona.
Erős a gonosz trónkövetelő,
Egy szörnyű név az ő fegyverzete.
Körülötted meg cselszövő bojárok,
Áruló hadak, évség, döghalál... (szívéhez kap)
Figyelj hát, Fjodor:
Ne bízz az ármányos bojárok szavában,
Figyeld titkos kapcsolataikat Litvániával,
Büntesd az árulást irgalom nélkül, kegyetlenül;
A nép ítélete tiszta, nem képmutató,
Figyelj rá komolyan, őrizd erősen az igaz hitet,
Tiszteld a szenteket, és Isten embereit.
Őrizd a tisztaságodat, Fjodor, ez a te erőd, mentsvára.
(ismét szívéhez kap)
Védd meg nővéredet,
Te vagy most egyetlen őrizője Kszéniának,
Tiszta galambocskánknak.
(elragadtatott, imádságos hangulatban, alig hallhatóan)
Istenem! Tekints a bűnös apa könnyeire,
Nem magamért, nem magamért kérlek, Uram!
Elérhetetlen égi magasodból
Bocsáss le áldó fényt ártatlan,
Tiszta gyermekeimre...
Mennyei erők! Az Örök Trón hatalmas őrizői...
Óvó szárnyatokkal fedeztétek be édes szülöttem,
Bajok gonoszság, kísértések ellen...
(átöleli, megcsókolja fiát, közben felhangzik a lélekharang)
Harang, temetési harang...

KÓRUS: (a színpalack mögött)
Sírjatok, sírjatok, emberek!
Nincs benne immár élet,
Némák az ő ajkai és nem adnak többé választ,
Sírjatok, halleluja!

BORISZ: Temetési ének...

A szerzetesi esküt, a szent esküt, a cár kolostorba vonul...

FJODOR: (felzokog) Felség, nyugodj meg, az Úr segít!

BORISZ: Nem, nem, fiam, az órák már ütött!

KÓRUS: (a színpad mögött, most közelebről hangzik)

Kisgyermeket látok haldokolni,

És zokogok, sírok

Vergődik, remeg ő,

Segítségért kiáltoz,

És nincs számára menekvés...

(a kórus, egy csapat bojárral, lassan bevonul a színre)

BORISZ: (feláll) Várjatok!

Még cár vagyok!

(szívéhez kap, visszaesik a karosszékre, hangja megtört, tompa)

Még cár vagyok... Istenem!

A halál! Bocsáss meg!

Ott a cárotok, a cárotok...

Bocsássatok meg, bocsássatok meg...

(Meghal. Mindenki szótlanul, dermedten áll.)

BOJÁROK: (suttogva) Elszenderült.

III.

(Erdei tisztás Kromi alatt. Jobbra lejtő, azon túl, a távolban város falai látszanak. A színen út vezet keresztül, mellette nagy, kidőlt fatörzs. Estére jár. A tisztáson rendetlen, rongyos tömeg nyüzsög, majd a lejtőről egy hasonló csoport nyomul közéjük. A tépett ruhájú, megkötözött kezű Hruscsov bojárt vonszolják magukkal.)

TÖMEG: (különböző csoportjai)

Lódítsd ide! A rönkre ültessétek,

A rönkre gyerekek, így ni!

Hogy ne vonítson, ne rongálja drága bojári torkát...

(Ronggyal tömik be Hruscsov száját).

Tömjétek be! No, így épp előkelő!

De cimborák! Hagyhatjuk így,
Tisztességtétel nélkül?
Hisz mégis csak a Borisz hadvezére!
A Boriszé, ki trónt lopott magának,
Ez, itt, pedig a tolvajtól lopott...
Mi az, hogy... épp ezért jár tisztelet neki,
Mint derék tolvajnak... Díszörséget neki!
Hé, Fomka, Jepifán! (A bojárhoz)

A tömegeből két, kellően rongyos parasztlegény, nagy husángokkal a bojárhoz pattan.
Vigyázzállásban feszítenek mellette).

No, azért! Így illik ez!
De ki látott már ilyet?
Hogy ülhet egy bojár a szíve hölgye nélkül?
Egy bojár szerető nélkül, akár a töltetlen lepény!
Afimja, galambom, azt mondják,
Te már a második száz éved kezdted meg,
Neked már nincsen, mitől tartanod.
Nyomás, szépségem, a bojár ölébe, ide vele! (kacagnak)
Jól van! No, akkor magasztaljuk!
Kezdjétek, asszonyok!

(Félkörbe rendeződnek Hruscsov körül)

Nem sólyom szárnyal az ég alján,
Nem szilaj paripa száguld a mezőben,
Ültön ül őbojárása, gondolatait gondolja...
Dicsőség legyen a bojárnak,
Borisz emberének, dicsőség!

Várjatok, asszonyságok!
Hol van kezéből a vezéri pálca?
(egy kutyakorbácsot nyomnak a megkötözött kézbe)
Így ni! Gyerünk, tovább!

Ültön ül, és gondolatait gondolja,
Hogyan járhatna kedvében Borisznak,
Hogyan segíthetné a tolvajt,
Hogyan verhetné a derék, becsületes népet!
Dicsőség legyen a bojárnak,
Borisz emberének, dicsőség!

Nagy tisztességgel, becsülettel bántál velünk,

Viharban, ítéletidőben,
Úttalan sárban vitetted magad velünk,
Vékony ostorszíjjal verve a hátunkat.
Dicsőség a bojárnak, Borisz emberének!
Haj, legyen hát néked dicsőség!
[Ha az I. kép elmarad, itt következik a bolond és a gyerekek jelenete, a bolond kopejkájának elvételéig]

VARLAAM ÉS MISZAIL:
(hangjuk a színpalak mögül szól, fokozatosan közeledve)
Elsötétült a nap, és a hold,
A csillagok lehulltak az égről,
Megrendült a világmindenség
Borisz súlyos gaztettétől.
Sosem látott szörny-állatok
Kóborolnak a földön,
Sokasodnak, emberi testeket falnak
A Borisz vétkének dicsőségére.
Gyötrik, vallatják, kínozzák a tisztas népet
A Borisz ördögi erőktől tanított szolgái,
A sátán trónjának nagyobb dicsőségére.

TÖMEG: (kisebb csoportok, közbe-közbeszólva)
Mi ez? Moszkvából jönnek,
Tisztas, öreg barátok, Isten emberei.
Borisz gaztetteiről énekelnek, a kínvallatásokról,
A kegyetlen gyötrelmekről,
Amiket az ártatlan nép elszenved...
(a két barát közben a színre ér)

VARLAAM ÉS MISZAIL:
Szenved, vergődik a szent Oroszország,
Jajgat az istentagadó, bűnös
Cárgyilkos átkozott keze alatt,
Így kiáltja égbe a leimádkozhatatlan vétket!

TÖMEG: Haj! Nekilódult,
Elszabadult az ifjú, bőszerű!
Az égig lángol! Fölindult az erő a mélységből!
Ó, te erő, te szilaj!
Ne hagyd cserben a derék ifjakat!
Hadd tombolják ki magukat!
Te erő, te rettenetes, Haj!
(Az egész erősen egybeeseng a „Feltámadott a tenger” c. ismert Petőfi-verssel!)

VARLAAM ÉS MISZAIL:

Fogadjátok, emberek a törvényes cárt,
Akit Isten mentett meg,
Elrejtván őt a gyilkos kezektől,
Fogadjátok a cárt, Gyimitrij Ivánovicsot!

TÖMEG: Kószálnak, garázdálkodnak Borisz szolgálai,
Gyötrik az ártatlan népet,
Vallatják, tömlöcbe vetik, irtják az igazhitűeket.
Halál rájuk, halál, halál!
Halál Boriszra, a cárgyilkosra!

LEWICKI ÉS CZERNIHOWSKI, két jezsuita (a színpalak mögött)
Domine, domine, salvum fac Regem Demetrium Moscoviae,
Salvum fac Regem Demetrium omnis Russia.

TÖMEG: Kit hoz a nehézség megint?
Vonyítanak, mint a farkasok!
Miféle ördögök ezek?

LEWICKI ÉS CZERNIHOWSKI (közelebbről)
Domine, domine salvum fac...

VARLAAM: Micsoda pogány varjúfajzatok!
Nézd csak, ők is a cárfít dicsőítik!
Hagyjuk ezt, Miszail atya?

VARLAAM ÉS MISZAIL:
Nem hagyjuk!

LEWICKI ÉS CZERNIHOWSKI (a színre érnek)
Domine, domine, salvum fac...

VARLAAM ÉS MISZAIL:
Fojtsátok meg az átkozott varjakat!

TÖMEG: Fojtsuk meg, nyomjuk agyon!
Vérszopók, pogány vajákosok! (elfogják őket)

VARLAAM: Magasztaltassanak fel hát illendőképpen oda, a fára,
Így tisztelhetik fennhangon Isten világát!
Erősebben kötözd! (valamilyen ószláv formulát olvas rájuk)

LEWICKI ÉS CZERNIHOWSKI:

Sanctissima Virgo juva,
Juva servos tuos...

(Az erdőből a bitorló hadának trombitái harsannak, hamarosan a sereg is kezd beözönlenni.)

VARLAAM ÉS MISZAIL:

Dicsőség méked, Cárfi!
Isten megmentettje!

TÖMEG: (bekapcsolódva)

Dicsőség néked,
Élj egészségben Gyimitrij Ivánovics!
Éljen, Éljen!

(a színre, hadai között, lóháton beérkezik a bitorló)

BITORLÓ: Mi, Gyimitrij Ivánovics,
Isten akaratából egész Oroszország cárfija,
Őseink véréből sarjadt herceg,
Hívunk benneteket, Godunov üldözöttjeit.
Mindenkinek kegyet, s oltalmat ígérek!

HRUSCSOV: Istenem! Iván fia!
Dicsőség néked!

BITORLÓ: Állj föl, bojár!
Utánunk, a dicső küzdelemben!
Vár minket Moszkva, az aranytetejű Krem!

TÖMEG: Dicsőség néked, uralkodónk, atyánk!
(a bitorló és serege után indulnak)

LEWICKI ÉS CZERNIHOWSKI:

Deo Gloria...

(Lassan mindenki elvonul. A színen egyedül a Bolond marad. Felugrik, majd visszaül,
himbálódzva dúdolgat)

Folyjatok, folyjatok, keserű könnyek,
Sírj, sírj, igazhitű lélek.
Hamarosan jó az ellenség, és sötétség lesz,
Sűrű, átláthatatlan sötétség.

Jaj, jaj Oroszországnak,
Sírj, sírj, orosz nép, éhező nép!

(a távolból vészharang hallatszik, az esti égbolton tűzvész visszfénye.)